

TARSUS MOZAYİĞİ VE ÖZELLİKLERİ

SÜHEYLÂ KESKİL

Tarsus mozayîği 1948 yılında, Tarsus Adliye Sarayı temeli kazılırken, tesadüfen bulunmuştur. Kazıyı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü adına, Hatay Arkeoloji Müzesi Müdürü Arkeolog Ruhi Tekan idare etmiştir.

Azamî büyüklüğü (7×8) m² olan mozayik onbeş parçaya bölünerek kaldırılmış ve Hatay Müzesine nakledilmiştir. (Env. No. 10568).

Bir Roma evinin salon döşemesi olduğu tahmin edilen üç resimli tablo ve çeşitli bordürlerle bezelidir. (Res. 1).

A. Tablosu (Res. 2).

(1,94 × 2,14) m² Spiral ve dalga şeridi ile çerçevelenmiş tabloda vahşi hayvanlar ortasında lyra çalan bir şahıs görülmektedir. Sırtında uzun bir elbise ile göğsünde kopçalanan bir manto, başında başlık, ayaklarında uzun konçlu ve üstünden bağlı botlar vardır.

Lyra sol tarafta bir kayanın üstüne yerleştirilmiş, çalgıcı, sol kolu çalgının arkasında, sağ kolu önde, sağ elinde tuttuğu bir çeşit pena ile tellere vurmaktadır. Yan oturduğu kayanın üstünde, vücut hafifçe soluna döndüğü için belden yukarıya cepheden görülmekte, başı yukarı kalkık, bakışları çok çok uzaklardadır.

Yarı daire şeklinde etrafını çeviren hayvanlar, sırasıyla kartal, aslan, Yaban öküzü, kaplan, fil, ayı, pars, yaban domuzu, yaban keçisi, sakın sakın müziği dinlemektedirler. Sağ tarafta görülen ağaç da ona doğru eğilmiş, kayalar bile erir gibi tasvir edilmiştir.

Yunan Mitolojisine göre lyrasından çıkardığı nağmelerle bütün tabiatı bu derece mesteden büyük şarkıcı Orpheus'tür ¹

İstanbul'da² ve Thina'da³ bulunmuş iki döşeme mozayîği üstünde de aynı kompozisyona rastlanması, bunun antik devirde sevilen bir motif olduğunu göstermektedir.

Tarsus mozayîğini bu iki parça ile karşılaştıracak olursak; Sanatkârın, dar bir saha içinde olmasına rağmen, hayvanların herbirini ayrı bir kaya arkasına yerleştirerek nisbî bir uzaklık yaratabildiğini, bu ortam içinde bütün hatları Orpheus'den geçirecek müziğinin çekme kuvvetini belirttiğini ve şairi tabloda en hâkim yere oturarak diğer Orpheus mozayiklerinden çok daha etkili bir kompozisyon meydana getirebildiğini kolayca görmüş oluruz.

B. Tablosu (Res. 3)

(2,14×2,14) m² Spiral ve örgü şeridi ile çerçevelenen bu tablonun yarından fazlası harap olmuştur. Mevcut kısımda, asma dalları arasında sola doğru ilerleyen bir kadın görülmektedir. Uzun bir elbise ve üstünden bağlı ayakkabılar giymiştir. Sol kolunu ileri uzatmış, sağ kolunu başı hizasına kaldırmış, geriye bakmaktadır. Kadının baktığı istikamette çıplak bir erkeğin bazı vücut kısımları farkedilmektedir. Yalnız erkeğin vücut ekseni ile kadınınki arasında 90 derecelik bir açı mevcut olup, bu tabloda

¹ Peterich, Echart. Küçük Yunan Mitolojyası 1946 İstanbul S. 126.

² Mendel, Catalogue des Sculptures, III. 1914 İstanbul S. 507 vd.

³ Merlin, A. Bull. Arch. du comité, 1912 S. CCXIII, Cagnat. Chapot, Man. D'Arch. Rom. II. 1920 Paris S. 73.

zemin hattının kaldırılmış olduğu anlaşılmaktadır. .

Dionysos'la alâkalı bir sahne olması muhtemeldir ⁴.

C. Tablosu (Res. 4)

(1,95×2,13) m. Orpheus tablosunun eşi şeritlerle çerçeveselenen bu tabloda pek kocaman bir kartalın bütün haşmetiyle kanatlarını açarak koltuk altlarından yakaladığı bir delikanlıyı yükseltilere doğru kaçırdığı, sağ tarafta oturmuş bir kadınla, sol tarafta ayakta duran sakallı bir erkeğin şaşkınlıkla bu hâdiseyi seyrettikleri görülmektedir. Kaçırılan delikanlının göğsünde kopçalanan mantosu geriye kaymış, çıplak vücudu meydana çıkmıştır. Ayaklarında üstünden bağlı uzun konçlu botlar bulunmakta sol elinde uzun bir cisim tutmaktadır. Diğer eli göğsü üstünde (Ben ha!) der gibi kendini işaret etmekte ve ürkmüş gözlerle uzakta bir noktaya bakmaktadır.

Yandaki erkek korku ile kendini geri atmış, o da aynı noktaya bakmakta, sağ eliyle (yok olmaz!) der gibi bir işaret yapmaktadır. Sırtında kısa bir elbise, uzunca bir manto, ayağında uzun konçlu botlar bulunmakta, sol elinde ucu kıvrık bir baston tutmaktadır.

Diğer yandaki kadın ise, sağ eliyle kendini göstermekte (Ben mi?) der gibi bir işaret yapmaktadır. Sırtında açık yakalı kolsuz, uzun bir elbise ve rahatça oturduğu kayanın üstüne kaymış olduğu görülen bir manto bulunmaktadır.

Tam ortada, ulur gibi başı yukarı kalkık bir köpek yer almıştır.

A tablosunda olduğu gibi burada da san'atkâr Yunan Mitolojisinden alınmış bir sahneyi canlandırmaya çalışmıştır. "Zeus kutsal hayvanı olan kartal şekline girerek Troia kralı Tros'un güzel oğlu Ganymedes'i kaçırmış ve onu tanrıların sakisi yapmış." ⁵ Bu olay Antik san'atta hem mozayikler üstünde ⁶ hem de heykel-

traşide ⁷ pek çok defalar kullanılmıştır. Fakat Tarsus Mozayiğinde, diğer eserlerde olduğu gibi, sade Ganymedes ve kartal değil, annesi ve babası olması çok muhtemel iki şahıs daha ilâve edilerek, hem kareye yakın bir saha içinde kompozisyon dengesi sağlanmış, hem de olay daha etkili bir şekilde hikâye edilebilmiştir.

Rensolu kenar (Res. 5)

Bu üç resimli tablo 0,35 m. genişliğindeki rensolu bir şeritle bir birine eklenmekte ve hepsi birden aynı şeritle çerçeveselenmektedir. Rensolar siyah zemin üzerine, akantus yaprağı ile bir boru çiçeğinden meydana gelmiş olup her kıvrımın ortasında ayrı bir çiçek bulunmaktadır. M. S. II. Asra ait Antakya'da bulunmuş bir mozayik bordürü ⁸ ve M.S. III. Asra ait Harbiye'de bulunmuş küçük bir kenar parçası ⁹ (Env. No. 983) ile hem renk hem de şekil itibariyle büyük bir benzerlik göstermektedir.

Bu şeridi dışa doğru bir spiral şeridi takip etmektedir.

Sekizgenli kenar (Res. 6).

Resimli tablolar rensolu ve spiral şeridi ile çerçeveselendikten sonra meydana gelen (3,08×7,65) m büyüklüğündeki dikdörtgenin iki uzun ve bir kısa tarafında, 0,70 m. genişliğinde sekizgenler zinciri; diğer kısa tarafta ise, bulunan pek az parçadan anlaşıldığına göre, ayrı bir bezeme mevcuttur.

Örgü şeridi ile birbirine eklenmiş sekizgenler içinde münavebe ile bir rozet bir büst tasvir edilmiştir. Her rozet diğerinden farklı olduğu gibi her büste gerek elbise gerek saç tuvaleti bakımından bir diğerinden çok farklıdır.

Sekizgenler, bordürü, sekizgen içinde büst tasvirleri yahut uzun sahalar için münavebe ile figür ve geometrik şekiller kullanma, M. S. II. ve III. asır Antakya mozayiklerinde hep görülen motiflerdir. Fakat bu üç ayrı bezek buluşunun bir tek

⁷ Reinach, S. II. 1906 Paris S. 192 No. 707.

⁸ Doro-Levi, Antioch Mosaic Pavements I. 1947 Princeton S. 15 vd. Elderkin, G. W. Antioch-on-the Orentes I, 1934 Princeton S. 47 vd.

⁹ Doro-Levi II Pl. CXLII. C.

¹⁰ Doro-Levi I S. 281

⁴ Cagnat, Chapot, Man. D'Arch. Rom. II. S. 72.

⁵ Peterich, E. Kü. Yunan. Mitol. S. 8.

³ Reinach, S. Reppertoire de Peintures Grecques et Romaines, 1922 Paris S. 14-15., Cagnat Chapot, Man. D'Arch. Rom. II S. 57.

bordür de birleşmesi yalnız Tarsus mozayığında görülen bir özelliktir.

Geometrik Kenar:

Dışta geometrik bezeme yer almaktadır. Sekiz beyaz taş sırası genişliğinde bir şeritle sekizgenli bordürden ayrılan bu kısım, III. asır mozayiklerinde ikinci derecedeki sahaları doldurmak için kullanılan sekiz kollu yıldız ve üçgen, dörtgen gibi ara şekillerinden meydana gelmiştir. Bazı yerlerde 1,55 m. genişliğe kadar kendini muhafaza etmişse de hakikî ölçüsü bilinmemektedir.

Mozayikte mavi, yeşil ve saydam cam ile beyaz, bej serisi, kahverengi kırmızı serisi, gri serisi ve siyah renkte taş küpler kullanılmıştır¹⁰. Cam küpler daha fazla resimli tablolarla göze çarpmaktadır. Kaliteli bir işçiliği vardır.

Devir:

Kazı esnasında eseri tarihlendirmeye yarayacak önemli bir buluntu ele geçmemiştir. Fakat resimli tabloların mozayik üzerinde yerleştirilişi tarzı ve tablolarındaki resim san'atı bize bazı ipuçları vermektedir.

Dikkat edecek olursak Tarsus mozayığında Orpheus ve Ganymedes tablolarının birbirine nazaran ters yönlere çevrildikleri, orta tabloda ise istikamet kaybedilmiş olduğunu görürüz.

Buna benzer bir duruma, Antakya'da bulunmuş M. S. II. asra ait bir yemek odası döşemesinde¹¹, M. S. III. Asra ait Mevsimler Mozayığında¹² (Env. No. 1018)

yahut Samsun Mozayığında¹³ rastlamaktayız. Bu mozayiklerde yan tablolar karşılıklı olarak birbirine zıt istikametlere çevrilmiş olup orta tablolar, belki daha uygun bir hal şekli düşünülmediği için, kapıya yöneltilmiş bulunmaktadır.

Verilen bu benzerlerden anlaşılacağına göre san'atkârlar M. S. II. asrın son yarısı ile M. S. III. Asrın ilk yarısında duvar resimlerinin mozayik kopyalarını mükemmel bir şekilde zemine işlemekle yetinmemekte, döşemenin ne istediğini, salonun her yönünde oturan insanların rahatça birşeyler seyredebilmeleri için nasıl bir bezemenin daha uygun olacağını bulmaya uğraşmaktadırlar.

Tarsus Mozayığının orta tablosunda, tablonun, dört kenarı ayrı, ayrı zemin hattı kabul edilerek, istikamet kaybedilmesi de bu yoldaki çalışmaların güzel bir örneği aynı zamanda eserin bu araştırma devresinde yapılmış olduğunun yeterli bir delilidir¹⁴.

Tablolardaki figürlerin tabii bir ortam içinde bulunması renk, ışık ve denge bakımından Severuslardan çok Antoninler peryotuna yakın görünüşü de gözönüne alınacak olursa, eserin. M. S.¹⁵ III. asrın ilk yarısından yukarı çıkamayacağını söylemek çok hatalı olmasa gerektir.

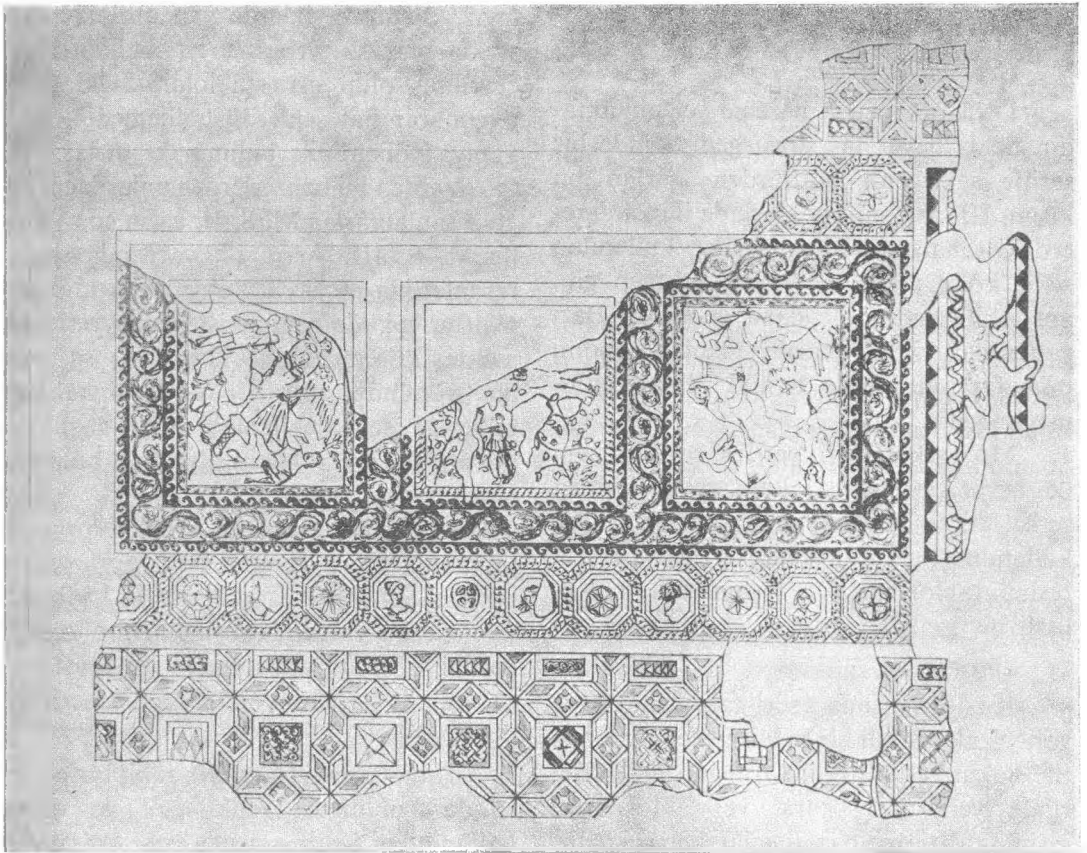
¹¹ Doro-Levi I S. 15., Elderkin, G. W. Ant. On. the Oront. I S. 42.

¹² Doro-Levi I S. 68 vd., Richard Stillwell Ant. On. the Oront. III. 1941 Princeton Pl. 68.

¹³ 1958 yılında Samsun'un Toramantepe mevkiinde bulunmuştur. (7 × 8)m² büyüklüğünde olup Samsun Erkek San'at Enstitüsünün bir salonunda teşhis edilmektedir.

¹⁴ Aşağıdaki V. Asır mozayikleriyle karşılaştırmak ilgi çekicidir. Lassus, Jean. Antioch on. the Oront. I S. 114 vd. Morey, C. R. The Mosaics of Antioch, 1938 London Pl. XX Doro-Levi I s. 363, II Pl. XC a, b.

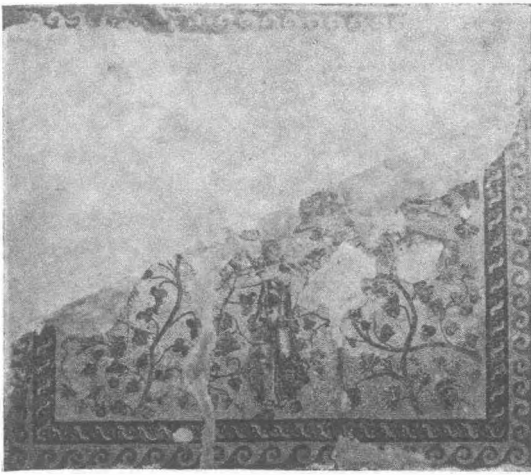
¹⁵ Tekan, Ruhi: *Tarsus Mozayığı*, T.T.K. Kongresi Tebliğleri. IX. Seri No. 4 1952 S. 415-425.



Res. 1



Res. 2



Res. 3



Res. 4



Res. 5



Res. 6